

МЕЛЬНИЧУК О. П.,
кандидат юридических наук

УДК 342.7: 477
DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3-2.9>

ВІДНОСИНИ ДЕРЖАВИ ТА ЦЕРКВИ: ЇХ МОДЕЛІ, КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ

У роботі досліджено особливості відносини держави та церкви в Україні шляхом характеристики їх моделі, конституційних принципів та адміністративно-правового регулювання. Було запропоноване авторське бачення змістовного зв'язку між моделлю, конституційними принципами та адміністративно-правовим регулюванням відносин держави та церкви в Україні. Обґрунтовано, що до вихідних засад правового положення церкви, її автономії та взаємин із державою відносяться: 1) природа церкви як соціального явища (у сучасних умовах церква набуває усіх рис інституту громадянського суспільства); 2) рівність релігійних об'єднань перед законом; 3) принцип верховенства права як головний принцип, на основі якого мають розвиватися відносини держави і церкви. Зроблено висновок, що модель відносин держави та церкви закріплюється в законодавстві країни (в ст. 53 Конституції України). Власне обрана модель відносин держави та церкви обумовлює набір конституційних принципів, які, по-перше, фіксують режим спілкування держави та церкви (нейтральний, ворожий, партнерський), по-друге, визначають межі діяльності держави у сфері релігії (наприклад, заборона визнання жодної релігії як обов'язкової), по-третє, визначають правові межі, за які не може переступати церква (зокрема, заборонено створення релігійних організацій, дії яких спрямовані на розпалювання між-етнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення і ін.), по-четверте, визначають сфери можливої співпраці держави та церкви на благо всього суспільства (наприклад, соціальний захист, благодійність і ін.). З'ясовано, що суспільні відносини, які існують в сфері релігії та пов'язані із діяльністю церкви, регламентуються не тільки релігійними нормами чи нормами моралі, їх існування забезпечується і правовими нормами, серед яких важливе місце займають норми адміністративного права. Разом з тим, характеристика таких відносин виключно через призму сучасних уявлень про предмет адміністративного права, не дає ніяких системних знань. Встановлено, що адміністративно-правове регулювання забезпечує реалізацію всіх конституційних принципів відносин держави та церкви, охоплюючи собою не тільки публічно-сервісну сферу, яка забезпечує умови для реалізації права особи на свободу віросповідання, а й сферу адміністративного примусу, яка охороняє і захищає права особи на свободу віросповідання, а також передбачену конституційним правом модель відносин держави та церкви.

Ключові слова: релігія, церква, відносини держави та церкви, правове регулювання відносин держави та церкви.

Melnychuk O. P. State-church relations: their models, constitutional principles and administrative-legal regulation

The article studies features of the state-church relations in Ukraine through characterizing their models, constitutional principles and administrative-legal regulation. The author's vision of substantive connection between the model,

constitutional principles and administrative-legal regulation of the state-church relations in Ukraine is proposed. The paper justifies the underlying principles of legal regulation of the church, its autonomy and relations with the state involve: 1) the nature of the church as a social phenomenon (under modern conditions, the church acquires all the features of the institution of civil society); 2) equality of religious associations before the law; 3) the principle of the rule of law as the main principle which should be a basis for the development of the state-church relations. The author concludes that the model of the state-church relations is consolidated in the national legislation (art. 53 of the Constitution of Ukraine). It is a selected model of the state-church relations stipulates a set of the constitutional principles which, first, fix the communication mode between the state and the church (neutral, hostile, partnership), second, determine the boundaries of the state activities in the area of religion (for example, the prohibition of recognizing any religion as mandatory), third, define the legal limits which the church cannot overstep (in particular, it is forbidden to establish religious organizations the actions of which are aimed at inciting interethnic, racial, religious hatred, encroachment on human rights and freedoms, public health, etc.), fourth, specify the areas of possible cooperation between the state and the church for the benefit of the entire society (for example, social protection, charity, etc.). It finds that social relations, which exist in the area of religion and are related to church activities, are regulated not only by religious or moral rules, and their maintenance is supported by law rules among which administrative law rules hold ride of place. At the same time, the characteristic of such relations exclusively through the prism of modern ideas of a subject of administrative law doesn't provide any systemic knowledge. It is established that administrative-legal regulation ensures the implementation of all the constitutional principles of the state-church relations by covering not only public-service area, which guarantees the conditions for exercising the human right to freedom of religion, but also administrative coercion, which protects and defends the human right to freedom of religion and the model of the state-church relations provided by constitutional law.

Key words: *religion, church, state-church relations, legal regulation of state-church relations.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Якщо предмет адміністративно-правового регулювання час від часу уточнювався в науковій літературі, то об'єкт адміністративно-правового регулювання майже не досліджувався в доктрині адміністративного права. Суспільні відносин, які існують в сфері релігії та пов'язані із діяльністю церкви, регламентуються не тільки релігійними нормами чи нормами моралі, їх існування забезпечується і правовими нормами, серед яких важливе місце займають норми адміністративного права. Разом з тим, характеристика таких відносин виключно через призму сучасних уявлень про предмет адміністративного права, не дає ніяких системних знань. Наші знання про предмет адміністративного права дозволяють лише констатувати той факт, що галузеве правове регулювання розповсюджується на невелику групу суспільних відносин, які пов'язані з наданням публічних послуг або з застосуванням заходів адміністративного примусу до порушників вимог законодавства. Визначення ж об'єкту адміністративно-правового регулювання дозволить не тільки констатувати сучасний стан адміністративних правовідносин у сфері релігії та церкви, а й визначитись з колом тих відносин, які ще не врегульовані, але потребують адміністративно-правового регулювання у сфері релігії та церкви.

Отже визначення змістовного зв'язку між моделлю, конституційними принципами та адміністративно-правовим регулюванням відносин держави та церкви в Україні є актуальним для подальшого розвитку науки адміністративного права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковане розв'язання проблеми та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Окремі питання співвідношенні і взаємовпливу моделей, принципів і режимів правового регулювання відносин держави та церкви на теоретичному і практичному рівнях у своїх наукових працях розглядали О. Баранов, В. Бліхар, П. Богомазов, М. Братасюк, Д. Вовк, Г. Друзенко, А. Колодій, Р. Міннерат, П. Недбайло, С. Погребняк, М. Савчин, А. Слубська, Є. Ткаченко, О. Уварова, С. Шаправський, Л. Ярмол та ін.

Однак у вітчизняній юриспруденції ґрунтовних досліджень, присвячених саме питанням встановлення зв'язку між моделями, принципами і режимами правового регулювання відносин держави та церкви, дуже мало.

Постановка завдань. Основними завданнями, розв'язанню яких присвячена дана стаття, є наступні:

1. Дослідити особливості відносини держави та церкви в Україні шляхом характеристики їх моделі, конституційних принципів та адміністративно-правового регулювання.

2. Запропонувати авторське бачення змістовного зв'язку між моделлю, конституційними принципами та адміністративно-правовим регулюванням відносин держави та церкви в Україні.

Виклад основного матеріалу. Принципи права через власну сутнісну складність не можуть бути однаково сприйняті та одностайно визначені, тому в наукових пошуках містяться різні їх визначення, засновані на різних поглядах дослідників цього правового явища. С.С. Алексєєв, до прикладу, визначає принципи права, як «керівні ідеї, якими характеризується правовий зміст, його сутність та суспільне призначення. З одного боку, принципами виражаються правові закономірності, з іншої – ними є найзагальніші правові положення, що діють у межах всієї сфери регулювання правового типу та поширюються на всіх суб'єктів. Такі норми чи прямо сформульовані в законодавстві, чи їх можна вивести із загальної суті законодавчих актів [1, с. 143]. Принципи права визначаються і як «об'єктивно властиві праву вихідні засади, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які ставляться до учасників суспільних відносин із метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів. Принципи є підставою права, містяться в його змісті, слугують орієнтирами в його формуванні, відображають сутнісні характеристики права й основні зв'язки, які реально існують у правовій системі» [2; 3; 4].

Принципи права, як зазначається в спеціальних дослідженнях, є «найважливішою частиною, базовими нормативно-керівними засадами (імперативними вимогами), що визначають загальну спрямованість правового регулювання суспільних відносин. Відповідно до загальних принципів права тлумачаться норми права та формується каркас правових сфер, галузей та інститутів. Вихідні нормативно-керівні засади забезпечують суттєвий, стійкий, регулятивний правовий зв'язок між різними нормами права та іншими нормативними приписами, служать основним засобом для орієнтуру в правотворчості, систематизації, інтерпретації та реалізації права. У випадку виявлення невідповідності правових приписів, норм принципам права останні повинні інтерпретуватися через призму принципів права або приводитися у відповідність до них. Така інтегративна, пронизуюча властивість принципів права визначає їх системоутворюючий характер у системі права» [5, с. 127-128].

Категорія «принципи» відіграє особливу роль в державно-правовій дійсності, тому що «саме принципи права визначають початки, основи, юридичне закріплення яких у нормах права відбиває об'єктивні закономірності стану і розвитку суспільного і державного життя. В цілому, принципи права, відображаючи сутність права як специфічного регулятора соціальних відносин, визначають природу права, найбільш загальні закономірності і правила його розвитку» [6, с. 5]. На думку П.О. Недбайло, принципи права – це «найбільш абстрактні поняття, які виражають сутність держави і права в їхній основі та є вихідним елементом структури науки загальної теорії держави і права. Особливо проблема принципів права загострюється під час подолання прогалів у правовому регулюванні, зокрема через застосування та конкретизацію загальних (загальноправових) принципів права. Крім того,

принципи права вчені розглядають як один із видів юридичних гарантій правильного застосування правових норм і здійснення суб'єктивних прав громадян; вони забезпечують правомірність вчинків суб'єктів права, зміцнюють законність і правозастосування, підвищують обґрунтованість і доцільність в реалізації норм, сприяють справедливому оціненню вчинків у межах формальних вимог правових норм» [7, с. 46]. Висвітлюючи значення принципів права, М.Г. Братасюк вказує, що «ефективність правового розвитку, безперечно, залежить від того, на яких саме вихідних ідеях ґрунтується. На людей впливають не стільки конкретні правові приписи, скільки загальні правові ідеї, положення, постулати, що закріплюють певну ієрархію цінностей, низку фундаментальних цінностей, які має оберігати та на які має орієнтуватися суспільство» [8, с. 61].

Отже, вбачається, що принципами права в дослідницьких цілях можемо вважати основні засновницькі ідеї, вихідні положення правового регулювання суспільних відносин, які закріплені в законі, мають загальну значущість, вищу імперативність (веління) і відображають суттєві положення права, а також зумовлюють гарантії дотримання вимог правових норм.

В досліджуваній галузі суспільних відносин – сфері взаємин держави і церкви через рухливість та залежність зовнішнім чинникам, порядок та додержання всіх інтересів всіх без винятку носіїв (а саме в цій галузі, зауважимо, вони можуть бути вкрай різноманітними) прямо залежить від потужності чинного законодавства, яке ці відносини впорядковує, а воно, в свою чергу, в своїх потужностях прямо залежить від того, наскільки основоположні засади, на яких воно ґрунтується, відповідають цінностям та об'єктивно сталому розвитку відносин в досліджуваній сфері.

Перш ніж визначити систему принципів конституційно-правового регулювання взаємин церкви та держави, доречно зауважити, що система принципів, на яких будується законодавство, що регулює відносини між державою та церквою, їх (принципів) система та сутнісне навантаження прямо залежить від моделі, яка обрана державою, як орієнтир для взаємин на осі «державна – церковна», і яку «обслуговує» законодавство, засноване на цих принципах. В цьому аспекті досить потенційною вбачається позиція, за якою «основними законодавчими моделями взаємин церкви та держави, які існують на даний час в країнах світу, є такі: суворе розмежування церкви та держави, розмежування при наданні можливості релігійним організаціям офіційно співпрацювати з державою у питанні освіти, засобів масової інформації, правового визнання шлюбу тощо; гарантування повної релігійної свободи конфесій при конституційній підтримці однієї з них; повна заборона релігійної діяльності; наявність єдиної офіційної державної релігії; формальне прийняття міжнародних норм у питаннях релігії при наявності правових привілеїв для однієї з конфесій та дискримінації інших» [9, с. 387-392].

Якщо звернутися до досвіду країн Центральної та Східної Європи в питаннях організації та законодавчого забезпечення на вищому, конституційному рівні та на рівні поточного законодавства взаємин церкви та держави, то можна виокремити дві можливі моделі побудови таких взаємин – сепараційну та коопераційну. «Сепараційна модель декларує здійснення ліберального стандарту релігійної свободи у його повному обсязі і розглядає релігійне життя як вільний ринок, регульований лише конкуренцією» [10, с. 156]. В межах сепараційної моделі іноді виокремлюють дві складові – антагоністична та неантагоністична [11, с. 190]. Перший варіант спрямований на обмеження прав релігійних організацій з боку держави, невизнання за ними статусу юридичної особи, проголошення атеїзму державною ідеологією тощо. Неантагоністична модель декларує вільне співіснування держави та релігії при безпосередній конкуренції в рамках правового поля. Держава втручається у релігійні справи лише у випадку загрози національній безпеці. Коопераційна ж модель передбачає партнерство для досягнення спільних цілей при взаємній незалежності сторін, тобто «демократичний союз церкви і держави». Ця модель найбільш широко реалізована у європейських країнах з більшістю католицького населення. Щодо співпраці держави та церкви за коопераційної моделі, слушною виглядає теза, за якою стан, коли інтереси держави та церкви збіга-

ються у певному сегменті життя (здійснення соціальних, культурних чи освітніх проєктів), держава та окремі релігійні організації (чи церкви як об'єднання релігійних організацій) виступають у ролі партнерів [12].

В наукових дослідженнях наводяться також такі моделі організації взаємин церкви і держави: теократія – ототожнення державної світської і духовної влад, форма правління, при якій функціонування держави та її інституцій, регламентація суспільного життя визначаються панівною церквою та її органами; цезаропапізм, який передбачає повну залежність церкви від держави, одержавлення і підпорядкування світській владі церковних структур; законодавча підтримка, що забезпечує привілейоване становище певної церкви в державі, надаючи їй статусу державної, офіційної; відокремлення церкви від держави (ця модель передбачає неможливість втручання церкви у справи держави при активному втручанні державних інституцій у справи церкви); проміжний стан між моделлю державної церкви і моделлю повного відділення церкви від держави і держави від церкви (для цього типу відносин характерне збереження державної підтримки та привілеїв окремих церков); відокремлення церкви і держави. Така модель передбачає стан взаємо-невтручання, наскільки це можливо, церкви у справи держави і держави у справи церкви; відокремлення школи від церкви і релігійних організацій [13, с. 64-66].

В наукових дослідженнях останнього часу наводиться теза стосовно наступного вдосконалення законодавства в частині організації взаємин держави і церкви, зокрема «в Україні православ'я є традиційною релігією в суспільстві, яка посідає пріоритетне становище серед інших віросповідань. Але це прямо не закріплено ні в Конституції, ні в інших законодавчих актах, що свідчить про невідповідність реалій та задекларованої системи державно-церковних відносин. Сама держава, де-факто надаючи перевагу Православній Церкві, де-юре не визнає себе православною, не відзначає особливу роль православ'я для власного ж становлення та тисячолітнього процесу державотворення України. Законодавче ж закріплення ролі православ'я у державно-церковних відносинах в нашій країні надасть правового поштовху до становлення Української Помісної православної церкви, через такі кроки: 1) розширення правового підґрунтя для розвитку законодавства у сфері релігії; 2) збільшення співпраці держави та Православної церкви у вирішенні актуальних соціальних проблем, котрі стоять сьогодні перед Україною (пенсійне забезпечення, трудова міграція, протидія поширенню ВІЛ/СНІДу, статевим збоченням, наркоманії, алкоголізму та занепаду моралі); 3) можливість інтеграції у європейський гуманітарний простір для активної духовної розбудови Європи» [14, с. 144]. З такою точкою зору не можна погодитися, вона викликає заперечення, оскільки встановлення вказаних законодавчих положень суттєво може вплинути на принцип відносин держави і церкви, спираючись на який (незалежно від його сучасної назви та іменування) держава не віддає перевагу жодній релігії і жодну релігію не встановлює обов'язковою та привілейованою. Саме в дотриманні тих постулатів, які відображені в законодавчих принципах взаємин церкви та держави міститься запорука стабільності в організації суспільних відносин за участі вказаних суб'єктів (державних і релігійних інституцій).

Можна беззаперечно погодитися з точкою зору В.С. Бліхара відповідно до якої «ситуація, коли церква не лише відокремлена від держави, але майже повністю усунена від впливу на суспільне життя, веде таку державу до своєрідної екзистенційно-аксіологічної безвиході, яка, зрештою, виявляється в порушенні нормального функціонування держави і на рівні зовнішньополітичному, і в просторі внутрішньої політики» [15, с. 433].

Стосовно конституційної вимоги, згідно з якою церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви, хочемо зазначити, що це положення є продовженням ворожої, атеїстичної традиції тоталітарної радянської влади щодо духовенства та релігії у цілому, а відтак у сучасних умовах зазначений стан речей має бути модернізованим у напрямку конституційного забезпечення можливостей співпраці церкви і держави на користь суспільства [16, с. 65]. Сучасна редакція конституційного принципу про відокремленість церкви від держави, фактично забороняє керівникам тих чи інших соціальних, культурних та освітніх закладів вести спільну діяльність з релігійними організаціями. І як

наслідок, реалізація численних важливих корисних соціально спрямованих проектів в інтересах суспільства стає неможливою. Відтак на сьогодні потрібна суттєво нова модель відносин церкви та держави, а саме: модель партнерської співпраці, з метою розбудови партнерських взаємовідносин релігійних організацій та державних інституцій, навчальних закладів та церкви, забезпечення та реалізації права людини на свободу світогляду та віросповідання, зокрема в освітній галузі, консолідації українського суспільства, збереження та примноження його традиційної релігійної культури, релігійної української християнської самобутності та автентичності [16, с. 65].

Основою побудови взаємин церкви і державних інституцій є розуміння того, що «відносини держави та церкви в Україні в релігійній сфері визначаються світським характером держави, що означає: 1) держава, її органи та посадові особи не мають права втручатись у визначення особою свого ставлення до релігії, формувати і контролювати його, вести облік за цією ознакою чи примушувати особу діяти на користь певного об'єднання віруючих; 2) держава не ототожнює себе з жодною релігією чи групою віруючих, жодним переконанням чи об'єднанням його прихильників, не виступає від імені або проти будь-кого з них, не має права підтримувати будь-яку сторону в міжрелігійних конфліктах; 3) держава не повинна ставитися до організацій, заснованих з метою реалізації права на свободу релігії, менш сприятливо, ніж до світських об'єднань громадян» [17]. Крім того, світська держава не втручається у справи богослужбового чи богословського характеру, зміст віровчень, обрядів, церемоній, внутрішню церковну ієрархію та систему управління, включаючи нормативний елемент, а також у навчально-виховний процес закладів освіти об'єднання віруючих.

Проте, незважаючи на можливість дати характеристику встановленій моделі взаємин церкви і держави, варто зазначити, що навіть найдосконаліше законодавство не виключає проблем правозастосування, а тим більше проблеми правозастосування та правореалізації є можливими там, де законодавство, виходячи з фактичного стану суспільних відносин, потребує вдосконалення. Так, серед іншого, «розробка моделі державно-церковних відносин в Україні потребує визначення вихідних засад цього процесу. До останніх відносяться ті ключові положення та принципи, які, у будь-якому випадку, мають враховуватись при аналізі різноманітних аспектів правового положення церкви, її автономії та взаємин із державою. По-перше, необхідно звернути увагу на природу церкви як соціального явища, оскільки досить часто вона розглядається як унікальний феномен, відокремлений від інших суспільних одиниць. У сучасних умовах церква набуває усіх рис інституту громадянського суспільства. Світськість держави, нейтральність щодо релігії не означає того, що вона впроваджує, підтримує, «спонсорує» атеїстичну ідеологію, є байдужою щодо релігії, обмежує свої стосунки з релігійними громадами лише визнанням їх відокремленості від держави, оскільки така позиція веде до дискримінації віруючих порівняно з тими, громадянами, які не сповідують жодної релігії. Обов'язком держави є не тільки невтручання у діяльність церкви та попередження конфесійних конфліктів, а й здійснення юридичних, управлінських, організаційних заходів, спрямованих на розвиток недержавного релігійного (як і політичного, економічного, освітнього, спортивного тощо) сектора задля забезпечення повноцінної реалізації громадянами права на сповідування власних релігійних переконань (у т.ч. вдосконалення відповідного законодавства і управлінської системи, передання історичних пам'яток – культових споруд релігійній громаді у постійне користування або власність, забезпечення дотримання релігійних свобод в армії, міліції, місцях позбавлення волі тощо), не порушуючи, при цьому принципу рівності усіх громадян у правах і перед законом. По-друге, рівність релігійних об'єднань перед законом, що впливає з нейтралітету у питаннях віри держави, не означає рівності перед історією та культурою народу, а також інтересами більшості громадян. Утримуючись від втручання у міжцерковний діалог, держава, може диференційовано підходити до своїх взаємин з різними церквами. Характер державно-церковних відносин напряму залежить від значення тієї чи іншої конфесії у суспільному житті, як у минулому, так і сьогодні. Це цілком вкладається у розуміння церкви як інституту громадянського суспільства [18, с.164]. Беззаперечною є теза автора про те, що головним принципом,

на основі якого мають розвиватися відносини держави і церкви, є принцип верховенства права. Проте він, як основний принцип побудови всього державно-правового та суспільного устрою вбачається не спеціалізованим, таким що стосується державно-церковних відносин, а таким, що покладений до основи будь-яких взаємин, учасники яких тим чи іншим чином беруть участь в реалізації власних (проте охоронюваних або ж забезпечуваних державою) потреб та інтересів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. На підставі проведеного дослідження можна зробити наступний висновок. Модель відносин держави та церкви закріплюється в законодавстві країни (ст. 53 Конституції України). Власне обрана модель відносин держави та церкви обумовлює набір конституційних принципів, які, по-перше, фіксують режим спілкування держави та церкви (нейтральний, ворожий, партнерський), по-друге, визначають межі діяльності держави у сфері релігії (наприклад, заборона визнання жодної релігії як обов'язкової), по-третє, визначають правові межі, за які не може переступати церква (зокрема, заборонено створення релігійних організацій, дії яких спрямовані на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення і ін.), по-четверте, визначають сфери можливої співпраці держави та церкви на благо всього суспільства. Адміністративно-правове регулювання забезпечує реалізацію всіх конституційних принципів відносин держави та церкви, охоплюючи собою не тільки публічно-сервісну сферу, яка забезпечує умови для реалізації права особи на свободу віросповідання, а й сферу адміністративного примусу, яка охороняє і захищає права особи на свободу віросповідання, а також передбачену конституційним правом модель відносин держави та церкви.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Теория права. М. Издательство БЕК, 1995. 320 с.
2. Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень, 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Київ, 1999. 36 с.
3. Погребняк С.П. Принципи права: доктринальні питання. *Право України*. 2013. № 9. С. 217-228.
4. Уварова О.О. Шляхи дослідження правозастосовної функції принципів права. *Форум права*. 2007. № 2. С. 217-221
5. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. Загальна частина: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 288 с.
6. Баранов О. Система принципів інформаційного права. *Правова інформатика*. № 2 (10). 2006. С. 5-15.
7. Недбайло П.Е. Система юридических гарантий применения советских правовых норм. *Правоведение*. 1971. № 3. С. 44-53.
8. Братасюк М.Г. Співвідношення загальних принципів та норм права в основних типах праворозуміння. *Philosophical and methodological problems of law*. № 1(11). 2016. С. 60-71.
9. Міннерат Р. Церковно-державні взаємини, релігійна свобода і «прозелітизм» / Релігійна свобода і права людини: У 3 т. Т. 3: Місія і прозелітизм: пер. з англ. / упоряд., пер. М. Маринович, Л. Коваленко, Р. Скакун. Львів. 2004. С. 377-393.
10. Шаправський С.А. Конституційно-правове забезпечення державно-церковних відносин країн центрально-східної Європи. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. Випуск 11. С. 154-168
11. Слубська А. Державно-церковні відносини: історична та сучасна ретроспекція. *Релігія та соціум*. 2010. №2(4). С. 190-193.
12. Друзенко Г. Випробування месіанством. URL: http://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/8916/.

13. Ярмол Л.В. Свобода віросповідання людини: юридичне забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження): дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Одеська національна юридична академія. Одеса, 2003. 238 с.
14. Богомазов П.С. Правові аспекти державно-церковних відносин: порівняльний аналіз. *Наукові записки НаУКМА*. Том 129. *Юридичні науки*. 2012. С. 141-144.
15. Бліхар В.С. Державно-церковні відносини як експлікація дихотомії влади та суспільства у європейській філософії: монографія. Львів. 2013. 516 с.
16. Мельничук О.П. Теоретико-правовий аналіз конституційних принципів відносин церкви та держави в Україні: пропозиції. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 62-67.
17. Ткаченко Є.В. Право на свободу віросповідання: судовий захист та деякі проблеми реалізації. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipr_2015_2_7.
18. Вовк Д.О. Право і релігія: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 211 с.

МІЛІЄНКО О. А.,
ORCID 0000-0002-3364-1774
кандидат юридичних наук,
здобувач кафедри адміністративного
та господарського права
(Запорізький національний університет)

УДК 342.924

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3-2.10>

ПРИПИНЕННЯ ДІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ АКТІВ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИКОНАННЯМ ВИМОГ

У статті досліджено питання припинення дії адміністративних актів у зв'язку з виконанням вимог. Акцентовано увагу на тому, що чинне національне законодавство не містить норм, які закріплюють вичерпний перелік підстав припинення адміністративного акту, проте проектне законодавство, зокрема, проект Закону України «Про адміністративну процедуру» однією з підстав визначає виконання адміністративного акта (реалізація права або виконання певної вимоги, тобто досягнення мети, заради якого акт був прийнятий).

Вказано, що під поняттям «виконання адміністративного акта» традиційно розуміється реалізація права або дотримання вимоги виконати певні дії, яка міститься в акті, якщо його зміст зводився лише до реалізації цього права / виконання цієї вимоги. У національному законодавстві прямо не закріплюється, що адміністративні акти припиняють свою дію у зв'язку з виконанням вимог, що в них містяться.

Зауважено, що відповідно до загальної теорії права під виконанням акта необхідно розуміється виконання певних дій передбачених цим актом. Тобто слід говорити про виконання лише зобов'язуючих актів, оскільки зміст забороняючих чи правоповноважуючих актів не становлять вимоги про вчинення

